

РОЗВИТОК КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙ

Анотація. В статті розглянуто сучасний стан формування кадрового потенціалу як однієї із умов ефективного впровадження інновацій в аграрній сфері. Обґрунтовані напрями вирішення проблем відтворення та розвитку кадрового потенціалу на підприємствах АПК.

Ключові слова: кадровий потенціал, відтворення, розвиток, сільські території.

Постановка проблеми. Ефективний стійкий розвиток агропромислового комплексу України пов'язують з інноваційним розвитком. В умовах дефіциту фінансових та матеріальних ресурсів кадровий потенціал виступає одним з основних і найбільш ефективних факторів розвитку АПК. В процесі формування й використання кадрового потенціалу в сільському господарстві спостерігається низка проблем, які заважають ефективній інноваційній діяльності сільськогосподарських підприємств. Ключовими проблемами розвитку аграрного сектору економіки України є низький рівень інноваційності та технологічної модернізації в аграрному секторі, як наслідок, низька продуктивність праці; недостатнє матеріальне стимулювання працівників аграрного сектору; дефіцит висококваліфікованих кадрів, недосконала система прогнозування потреби у кваліфікованих робітничих кадрах та фахівцях з вищою освітою; низький попит населення на продукцію сільського господарства через недостатню платоспроможність; незадовільна якість життя сільського населення порівняно з міським, знецінення робочої сили в аграрному секторі, мотиваційне відставання заробітної плати в галузі відносно інших галузей економіки, звуження сфери прикладання праці, ріст безробіття та поглиблення демографічної кризи в сільській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічний розвиток села визначають як процес змін, спрямованих на підвищення рівня розвитку економічної і соціальної сфер сільських регіонів, з мінімальними втратами для природного середовища і найбільшим рівнем задоволення потреб

сільського населення та інтересів держави. Сільський розвиток потребує комплексного підходу до вирішення всіх проблем сільського регіону – економічних, соціальних, екологічних, демографічних тощо. Взаємозв'язок заходів щодо розвитку сільських територій та аграрної політики на погляд таких вчених як П.Т. Саблук, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Я.Панасюк та ін., є органічним складником аграрної політики, інші вчені: Ф.А. Важинський, П.І. Гайдуцький, М.Ф. Кропивко, В.М. Трегобчук вважають розвиток сільських територій та аграрну політику незалежними напрямками державної політики[1, с. 153]. Онищенко О.М. та В.В. Юрчишин також асоціюють сільський розвиток з аграрною політикою. Губені Ю.Е. стійкий розвиток громади пов'язує зі створенням соціально-економічного кластеру розвитку [2, с. 131]. На наш погляд, саме механізми аграрної політики впливають на формування й розвиток інфраструктури сіл, а доходи сільського населення мають забезпечуватися за рахунок раціонального використання сільськогосподарських угідь, регулювання цін на агропродукцію, організації аграрного ринку.

Метою дослідження є обґрунтування науково-методологічних засад формування та використання кадрового потенціалу для ефективного забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Виклад основного матеріалу. Механізм ефективного використання й формування кадрів підприємств зумовлюється змінами, які відбуваються на макро- та мікрорівнях, у зовнішньому і внутрішньому середовищах організацій [3, с. 132]. Основним джерелом формування кадрового потенціалу агропромислових формувань є сільське населення, яке проживає на сільських територіях.

Сільські території становлять основу сільського господарства. В сільській місцевості зосереджено близько 41,6 млн. га сільськогосподарських угідь, з яких майже 20,6 млн. га складають землі сільськогосподарських підприємств, а 15,9 млн. га – землі громадян. Тут налічується близько 28,5 тис. сіл, де проживає 14,4 млн. жителів, із них 8,1 млн. у працездатному віці.

Розвиток сільських територій тісно пов'язаний з особливостями сільського господарства, яке є базовою галуззю для сільської місцевості. Формування такого розвитку відбувається під впливом процесів земельної та аграрної реформи, становлення ринкових відносин в економіці, дефіциту бюджетних коштів, недостатньої доходності сільськогосподарського виробництва та низького рівня доходів сільського населення.

Розвиток сільській території характеризується загостренням низки проблем, що потребують якнайшвидшого розв'язання, серед яких продовження погіршення кількісних і якісних параметрів демографічних процесів внаслідок складних соціальних та екологічних умов проживання на селі, низького рівня доходів сільського населення. Низька народжуваність та високий рівень смертності досягли критичної межі. У 2010 р. кількість померлих перевищувала кількість народжених на 96,0 тис. осіб. Частка молоді віком до 35 років у загальній кількості мешканців села має тенденцію до зниження й скоротилася на 1,2 відсоткового пункту за 2000-2010 рр.. Середня тривалість життя селян залишається стабільно низькою: в 2010 р. вона становила: 64 роки для чоловіків та 75 років жінок.

Загострення демографічної кризи призводить до зменшення людності сіл, близько третини їх сьогодні перебуває за межею самовідтворення. Лише за 2000-2010 рр. сільська поселенська мережа втратила 194 населених пунктів. Скорочується трудовий потенціал сільського населення, знижується зайнятість, зростають безробіття та міграційні процеси. Відбувається руйнація сільської поселенської мережі, погіршується структурне її співвідношення, втрачається функціональна приналежність малих населених пунктів.

Кількісні та якісні характеристики демографічних процесів на селі є вкрай негативними, інвестиції в розвиток соціальної сфери села нині становлять лише 7,6 млрд.грн., що набагато нижче потреби в них. Щорічно з карти України зникає до 26 сіл, а третина сільських населених пунктів перебувають за межею самовідтворення. Соціальна інфраструктура села продовжує занепадати і руйнуватися.

Фактично припинився розвиток соціальної інфраструктури села, скорочується обслуговування сільського населення соціальними послугами. Доступність сільського населення до послуг соціального спрямування з року в рік знижується, погіршується їх асортимент та якість. У 47,5% загальної кількості сіл відсутній обов'язковий для кожного села фельдшерський (фельдшерсько-акушерський) пункт. Лише 31,4% сіл забезпечені дитячими установами, школами – 46,6%, закладами клубного типу – 57,9%. Майже повністю відсутнє на селі побутове обслуговування.

У переважній частині сільської поселенської мережі відсутні житлово-комунальні підприємства, інженерне забезпечення та благоустрій знаходиться на незадовільному рівні. Як наслідок, повністю втрачена привабливість проживання сільського населення, особливо молоді, у сільській місцевості.

Рівень оплати праці в сільському господарстві становить 70 % від середнього по економіці країни. За межею бідності знаходиться 16,8 % сільських домогосподарств, у 48,8 % – сукупні витрати не перевищували рівень прожиткового мінімуму. Низький рівень оплати праці є однією з найважливіших проблем української економіки, оскільки саме рівень оплати праці визначає такі основні макроекономічні параметри, як стандарти соціального захисту та сукупний платоспроможний попит. Стандарти оплати праці в Україні досі є надто низькими, низькою є й питома вага і витрат на робочу силу в собівартості виробництва, і оплати праці у ВВП. У цілому частка оплати праці у ВВП в Україні складає 51 %, тоді як у країнах Європейського Союзу – в середньому 65 %.

Згідно зі стандартами ЄС мінімальна заробітна плата має бути вищою за прожитковий мінімум приблизно утричі. В Україні погодинна оплата праці є неспівставною з оплатою у країнах Євросоюзу становить 6,04 грн./год. (0,52 євро/год.), тоді як середні погодинні витрати на оплату праці у промисловості в країнах ЄС – 22 євро/год. (найменше – 6 євро/год. у Латвії). Не співпадає і спосіб визначення погодинного тарифу: якщо в країнах Європи він обраховується на основі показників рівня забезпечення потреб особи, то в

Україні вартість години праці отримується арифметично – у спосіб поділу середньої заробітної плати на місячну норму робочого часу [4]. За даними Центру перспективних соціальних досліджень при Міністерстві праці та соціальної політики та Національної академії наук України, значно відстає рівень мінімальної заробітної плати в Україні від країн Європи (рисунок), а заробітна плата аграріїв фактично знаходиться на рівні мінімальної.

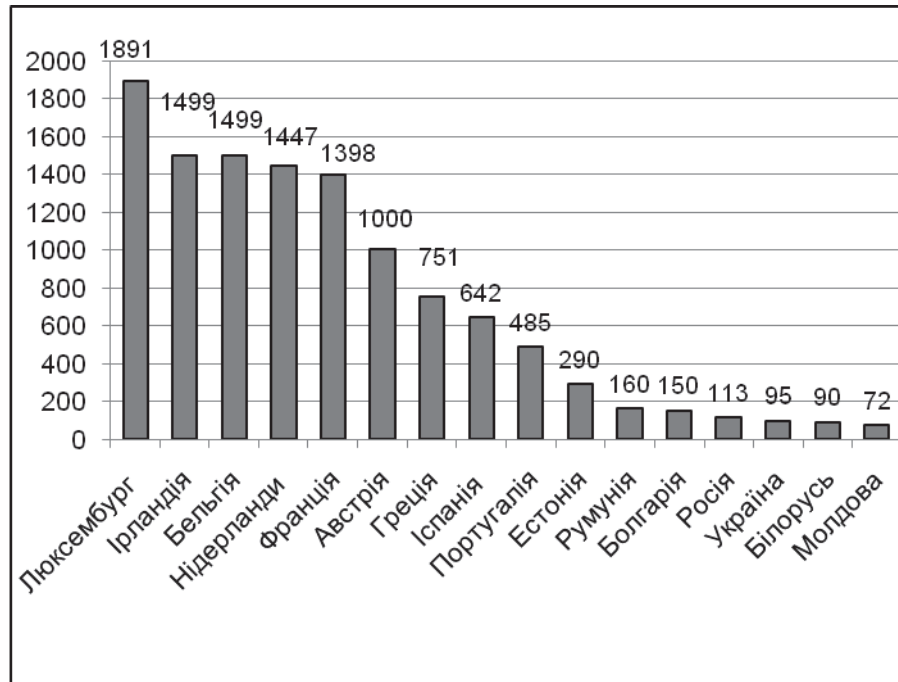

Рисунок – Мінімальна заробітна в країнах Європи на 1.01.2012 р., євро

До пріоритетних завдань державної аграрної політики віднесено підтримку сталого розвитку сільських територій, створення сприятливих умов для життєдіяльності та підвищення добробуту населення. Метою стратегії розвитку сільських територій є формування соціально орієнтованої економіки, вирівнювання пропорцій економічного і соціального розвитку сільських територій, зосередженого на інтересах громади села, її кожного селянина, створення у сільських поселеннях належних умов праці та проживання.

Основними стратегічними цілями розвитку сільських територій з урахуванням визначеної мети є покращення демографічної ситуації на селі, а

саме: підвищення сумарного коефіцієнта народжуваності у сільській місцевості та зниження коефіцієнта смертності сільського населення до відповідного показника у міських поселеннях – 13,7 осіб на 1000 жителів; зменшення природного убутку сільського населення порівняно з містом у 2,4 рази та підвищення шлюбності у сільській місцевості до відповідного показника у міських поселеннях – 7,6 шлюбів із розрахунку на 1000 жителів; зменшення розриву між очікуваною тривалістю життя чоловіків і жінок у сільській місцевості на 5 років та її підвищення до європейського рівня.

Одним із найважливіших напрямів стратегії розвитку є покращення соціального облаштування сільських населених пунктів: забезпечення сіл об'єктами соціальної інфраструктури згідно із соціальними стандартами і нормативами:

- дитячий садок (ясла) – 30 місць на 100 дітей до 6 років;
- загальноосвітня школа – для дітей до 15 років – на 100 дітей 100 місць; для дітей від 15 до 16 років – на 100 дітей 40 місць.
- фельдшерський пункт – у населених пунктах до 100 жителів;
- фельдшерсько-акушерський пункт – у населених пунктах до 500 жителів;
- амбулаторно-поліклінічний заклад – у населених пунктах до 1000 жителів – 24 відвідування на 1000 осіб;
- дільнична лікарня – в населених пунктах понад 1000 жителів – 14,1 ліжко-місць на 1000 осіб;
- комунальні підприємства – одне підприємство в центральному селі;
- спортивний зал (майданчик) – реконструкція, добудова залів і майданчиків у шкільних закладах – 83,5 м² на 1000 населення;
- дозвільні заклади – від 120 до 340 місць на 1000 жителів;
- магазини із секціями: продтоварів і промтоварів – 90–270 м²торгової площі на 1000 жителів;
- установа громадського харчування (їдальня, буфет) – 30-40 місць на 1000 жителів[4, 5].

Для досягнення стратегічних цілей з урахуванням визначеної мети передбачається опрацювання та реалізація Національної програми демографічного розвитку села, органічного поєднання продуктивних сил, економічних відносин із соціально-економічним розвитком сільських територій; забезпечення моніторингу довкілля та постійного контролю за станом навколишнього природного середовища сільських територій, проведення періодичного суцільного обстеження соціально-економічного становища сільських населених пунктів; збільшення видатків Державного бюджету України на соціально-економічний розвиток сільських територій (в обсягах не менше 1 % валового внутрішнього продукту); оптимальне збалансування доходів і видатків державного і місцевих бюджетів, щорічне збільшення частки місцевих бюджетів у витратах зведеного бюджету через податкові надходження; залучення на добровільній основі коштів підприємств, установ та організацій для соціально-економічних розбудовчих процесів у сільській поселенській мережі; розробка Програми зайнятості з визначенням пріоритетних заходів щодо перерозподілу зайнятого населення на селі між різними галузями сільськогосподарського виробництва, трудонедостатніми та трудонадлишковими територіями; сприяння розвитку диверсифікації господарської діяльності на сільських територіях шляхом стимулювання підприємництва у виробничій та невиробничій галузях; розробка відповідної нормативно-правової бази, єдиних стандартів і нормативів соціального обслуговування, обґрунтування фінансового механізму та гарантій щорічної участі держави у соціальній розбудові сільських територій; забезпечення зростання рівня доходів сільського населення, в тому числі заробітної плати, до її середнього рівня в інших галузях економіки; впровадження стандартів безпеки продуктів харчування та сільськогосподарської продукції відповідно до стандартів ЄС, заохочення виробників у дотриманні цих стандартів; зміна законодавчо визначеного статусу членів особистих селянських господарств з метою стимулювання їх діяльності та залучення до системи загальнодержавного соціального та пенсійного страхування; впровадження

здорового способу життя на селі, збереження та розвиток мережі загальної, професійної та позашкільної освіти, лікувально-оздоровчого і медичного, культурного та комунально-побутового обслуговування. В результаті впровадження стратегії розвитку сільського господарства в Україні очікуються якісні та кількісні зміни критеріїв розвитку трудового потенціалу (таблиця).

Таблиця

Зміна показників розвитку кадрового потенціалу та сільських територій [5]

	До 2015 року		До 2020 року	
	Оптимістичний прогноз	Песимістичний прогноз	Оптимістичний прогноз	Песимістичний прогноз
Чисельність сільських жителів, тис. осіб	-340,8	-392,9	-663,0	-802,7
Середньомісячні доходи домогосподарств	в 2 рази	в 1,5-1,7 рази	в 2.8-3,3 рази	в 2,0-3,3 рази
Забезпеченість поселень об'єктами соціальної інфраструктури	18%	7%	20%	15%

З метою інноваційного розвитку аграрного сектору України необхідно забезпечити ефективну взаємодію громадських, підприємницьких та державних інститутів аграрного сектору, використовуючи основні стратегічні позиції: синергія науки, освіти та практики: підпорядкування розвитку науки та освіти потребам та цілям виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства; сприяння підвищенню рівня зайнятості в агропромисловому комплексі висококваліфікованих фахівців.

Забезпечення розвитку соціальної сфери села має відбуватися шляхом сприяння розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості; підвищення ролі сільських громад у економічному розвитку територій; сприяння закріпленню у сільській місцевості кваліфікованих спеціалістів в аграрному секторі; стимулювання диверсифікації видів економічної діяльності в сільській місцевості [6].

Пріоритетність соціального розвитку українського села задекларовано в низці нормативних документів, зокрема в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», в якому комплексний розвиток сільських територій і розв'язання соціальних проблем села визначено як одну зі стратегічних цілей державної аграрної політики в Україні. Основними складниками такого розвитку визначаються: забезпечення надійного функціонування соціальної інфраструктури села; формування системи державного регулювання демографічних процесів сільського розвитку; вирівнювання умов життя міського та сільського населення; збільшення рівня зайнятості сільського населення; збереження та розвиток малих, віддалених і таких, що занепадають, сільських поселень; сприяння підвищенню рівня доходів сільського населення, удосконалення загальнообов'язкового пенсійного страхування працівників сільського господарства; стимулювання закріплення на селі спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування [4, 5].

Забезпечення інвестиційної привабливості аграрного виробництва сприятиме збільшенню конкуренції між країнами, які мають аналогічний Україні значний аграрний потенціал.

Розвиток сільських територій має важливе значення не лише з огляду на його особливу роль у соціально-економічному житті держави. Його важливість пов'язана також із виконанням Україною взятих на себе зобов'язань щодо гармонізації чинного законодавства і стандартів якості життя населення з вимогами ЄС, співпраця з яким залишається одним із пріоритетів політики європейської інтеграції України.

Реалізація цілеспрямованої політики розвитку сільських територій має на меті розроблення компенсаторів негативних соціальних ефектів земельної реформи (насамперед завдяки диверсифікації зайнятості та ефективному впровадженню механізмів соціального захисту вразливих верств сільського населення), а також створення конкурентних переваг сільських територій для залучення сучасних фахівців у сфері агровиробництва, запобігання відпливу із

сіл молоді та заохочення її до працевлаштування в агровиробництві, поліпшення привабливості агровиробництва насамперед для дрібних і середніх інвесторів.

Для сприяння розвитку сільських територій мають бути визначення і законодавче закріплення статусу сільських територій, а також формування інституційного середовища їх розвитку; деаграризація та збереження природного середовища села. З цією метою виділення державних коштів має спрямовуватися на розвиток соціальної та інституційної інфраструктури села. Насамперед це стосується фінансування освіти на селі, у т. ч. реалізації програм підвищення кваліфікації учителів, комп'ютеризації шкіл і забезпечення їх необхідними транспортними засобами, поліпшення медичного обслуговування мешканців сільських територій, розвитку мережі сільських бібліотек тощо; розроблення концепції розвитку територіальних громад, виходячи з їх соціальних пріоритетів, спрямування заходів державної та бюджетної підтримки на підвищення ефективності сільського розвитку; підтримка і розвиток сільської інфраструктури – інженерних мереж енерго- і газопостачання, транспортних та інформаційних комунікацій, соціальної сфери сільських територій; включення до регіональних програм соціально-економічного та інноваційного розвитку сільських територій програм підтримки аграрних кластерів; розвиток несільськогосподарських видів економічної діяльності у сільській місцевості. Для цього необхідно започаткувати реалізацію ефективних регіональних і місцевих стратегій та програм розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності на основі наявного ресурсного потенціалу та існуючих потреб у продукції і послугах конкретних сільських територій, упровадити пільгове оподаткування для новостворених підприємств на сільських територіях у разі інноваційного характеру їх виробничої діяльності, а також надання соціально необхідних послуг або здійснення інфраструктурного забезпечення цих територій.

Упровадження вказаних заходів сприятиме реалізації конкурентних переваг вітчизняного аграрного виробництва на світових ринках не лише

завдяки використанню сприятливих природно-кліматичних умов, а й за рахунок підвищення ефективності галузі завдяки суцільній її модернізації, розширенню здійснених циклів виробництва харчових продуктів, насиченню ринку вітчизняною продукцією з високим рівнем переробки. аграрний сектор має стати не лише осередком створення нових робочих місць і подолання безробіття на селі, а й рушієм інноваційної перебудови усього способу життя селян.

Висновки. вирішити задовільно проблему забезпечення підприємств АПК робочою силою та сформувати якісний та потужний трудовий потенціал, здатний до самовідтворення та саморозвитку, без реалізації найбільш важливих факторів через активну та ефективну політику центральних та місцевих органів влади неможливо.

Література

1. Важинський Ф.А. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук//Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. - С. 152-157.
2. Губені Ю.Е. Комплексний підхід до стійкого розвитку сільських територій / Ю.Е. Губені, П.О. Поліщук // Економіка АПК. – 2009. - № 10. – С. 127-131.
3. Рябуха М.С. Про формування та використання кадрового потенціалу в сільському господарстві / М.С. Рябуха // Економіка АПК. – 2009. - № 10. – С. 132-136.
4. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – 256 с.
5. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.

6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року). – Міністерство аграрної політики та продовольства України. – К. – 2012. – 16 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/2354>.

Аннотація. В статті розглянуто сучасне становище формування кадрового потенціалу як одного з умов ефективної впровадження інновацій в аграрній сфері. Обґрунтовані напрями вирішення проблем виробництва і розвитку кадрового потенціалу на підприємствах АПК.

Ключевые слова: кадровый потенциал, воспроизводство, развитие сельские территории.

Summary. The current state of the human resources formation as one of the conditions for the effective implementation of the innovations in agriculture has been considered in the article. The directions for the resolutions of the problems related to the human resources' reproduction and development in the agricultural enterprises have been justified.

Key words: human resources, reproduction, development, rural territories.

УДК 631.155.2: 658.8

Васильченко О.О.,

Краснодєд Т. Л.,

Таврійський державний агротехнологічний університет

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ НОВОСТВОРЕНИХ СУБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Надано економічну оцінку діяльності новостворених суб'єктів власності в Україні та визначено новітні тенденції розвитку відносин власності в Україні та світі

Власність – основна складова економічних відносин, на якій тримається решта складових частин економічної системи. Це виключно складне суспільне явище, оскільки характеризується багатогранним змістом, який виражає різноманітність взаємовідносин між людьми.

Проблема дослідження відносин власності як економічної категорії є центральною проблемою багатьох економічних наук, зокрема політекономії та економічної теорії. Вона виступає предметом ретельного вивчення багатьох вчених-економістів. Ці проблеми вже не одне десятиліття є об'єктом